

Egy dunántúli falu keresztnévanyaga 1790 óta

Egy-egy közösség szókincsének szerves része a közösség keresztnévanyaga. Bár a nyelvtörténet folyamán érvényesülő szabályszerűségek a keresztnévanyag természetének megfelelően módosulnak, mégis egy közösség keresztnévanyagának történeti vizsgálata nemcsak ennek az anyagnak, hanem a nyelv egyéb elemeinek, az egész szókincsnek változását illetően is hasznos és érdekes eredményekhez vezethet.

Dolgozatomban egy dunántúli falu keresztnévanyagát és a keresztnévek változásával összefüggő kérdéseket* szeretném megvizsgálni.

1. A gyűjtött anyag bemutatása és elemzése előtt szükségesnek látszik a falu társadalmi képének és fejlődésének rövid vázolója. A dolgozat első része ezt a vázlatos összefoglalást adja.

A közösség, amely a százhatvan (1789—1949) évre terjedő adatanyagot szolgáltatotta az 1948-i közigazgatási átrendezésig, Zala, azóta Veszprém megyéhez tartozó, a Marcal völgyében fekvő Mihályfa község. Mihályfa adatai mellett átnéztem néhány szomszédos, nagyjából azonos fejlődésű és társadalmilag, etnikailag azonos szerkezetű falu anyagát is (Gógánfa, Kisvásárhely, Dabronc). Természetesen nemcsak mai anyagot igyekeztem gyűjteni, hanem amennyire ez elérhető volt, történetit is. A régebbi korszakok anyagát szolgáltató anyakönyvezés 1789-ig nyúlik vissza. A feldolgozott korszak kezdő határát ez a körülmény határozta meg. Az 1789—1832-ig latin, 1850-ig magyar, 1852—67-ig ismét latin, majd 1867-től újra magyar nyelvű anyakönyv mellett családi okiratokra („móringlevelek“, végrendeletek, szerződések stb.) s szóbeli hagyományokra, közlésekre támaszkodtam a történeti anyaggyűjtésben.

A falu a vasúthálózat kiépítéséig igen fontos, az Ausztriába, Stájerországba irányuló forgalom tetemes részét lebonyolító székesfehérvár-gráci országút mellett húzódik. Ez a körülmény mind a lakosság összetételére, mind annak gazdasági s ezen keresztül kulturális életére erősen hatott. Az átmenő forgalom mesterembereket, kereskedőket vonzott a faluba. A kocsmák száma 1830—60 között öt, 1860—1900 között négy, a mézárszékeké 1840—70 között kettő, 1870—1900 között egy. Gabona- és takarmánykereskedők, ügynökök („cenzárok“) telepednek le a faluba. Ugyanez a körülmény adja magyarázatát a faluban leteleplő zsidóság aránytalanul nagy számának. 1840—70 között tizenhat, 1880—1900 között 12 zsidó család él a faluban. A környező falvakhoz viszo-

* Az e kérdésekkel foglalkozó irodalom értékelő áttekintését adja LŐRINCZE LAJOS A Tolna-baranyai (volt bukovinai) székelyek névadási szokásaihoz. 1949., s még teljesebben a Szempontok és adatok személyneveink újabbnkori történetéhez (Magyar Nyelvjárások I, 1951) c. tanulmányában.

nyitva a különböző iparosok száma is elég nagy (csizmadiák, vargák, szűrszabók, kovácsok, bognárok).

E körülmények gazdasági következménye egyrészt az, hogy a falu lakossága terményeit jól tudta értékesíteni, másrészt, hogy felesleges munkaerejének aránylag megfizetett munkát talált, így a jobbágyság korában terheit jórészt megválthatta, majd a múlt század végén parcellázásra kerülő nemesi birtokokat nagyobbrészt megvásárolhatta, s korán az aránylag belterjesen gazdálkodó, polgárosuló parasztság fejlődési irányába került.

A vasúthálózat kiépítésével és különösen az első világháború után az Ausztriába irányuló kereskedelem csökkenésével természetesen ezek a földrajzi helyzet-adta előnyök megszűntek, ennek következtében a kereskedők és iparosok nagyrészt elköltöztek. 1930-ban már csak kettő a kocsmák száma, mészárszék 1910 óta nincs. Ugyanezek a körülmények magyarázzák az egykor nagyszámú muzsikus és vályogvető cigányság elvándorlását. Az 1870-es években még két „bandát” is ki tudtak állítani, s úgynevezett cigányudvarok voltak a faluban. Ma mindössze egy család él faluvégi házában.

Az eddig említett elemek a lakosság — mondhatnók — átmeneti részének tekinthetők. A vizsgált időszak kezdetétől a lakosság törzse: a parasztság és három-négy földbirtokos család nem sokat változott sem számban, sem összetételben. Az összlakosság száma ez alatt az idő alatt sohasem emelkedett kilencszázra és sohasem süllyedt hatszáz alá.

-A vizsgált korszak kezdetén a II. József-féle jobbágyfelszabadítás,² majd az 1792-i újabb urbáriumrendeletek, de különösen a francia háborúkkal együtt járó gabonakonjunktúra hatása abban mutatkozott, hogy a középnemességhez számító földbirtokos családok részben áttértek a cselédes, uradalmi gazdálkodásra. E családok birtokai egyenkint sohasem haladták meg a 300—350 holdat. A köznemességnek ahhoz a harmadához tartoznak, amely „egész teljességében élvezi a nemesi kiváltságokat; ez a birtokos nemesség: középbirtokosok, akiknek éppen annyijok van, hogy gond nélkül, tisztességesen megélhetnek” — mondja róluk SZABÓ ERVIN.³ E családok közül néhány eredetileg beamter család, s vásárlással, beházasodás révén jut birtokához (*Paraitz, Paar*). Letelepedésük után azonban rövidesen már teljesen magyarrá lettek, és nemességet kaptak. E családok a múlt század végén, miután birtokuk parcellázásra került, elköltöztek a faluból, nagyrészt a megyei közigazgatásban találva alkalmazást. Csupán egy kb. 180 holdnyi birtokú család maradt a faluban közülük egészen a földreformig.

A falu birtokmegoszlása az általános magyar agrárhelyzethez viszonyítva meglehetősen kedvező: alig van földtelen zsellércsalád, házatlan pedig egyáltalán nincs. A nagygazda, kulákréteg is kicsi, néhány családra korlátozódik, s ezek vagyona sem éri el a 40 holdat. A falu lakosságának zömét az 5—15 holdas, elsősorban a maga gazdaságában, de gyakran a nagygazdáknak is — napszámban, részért — dolgozó középparasztság alkotja. Ez az eloszlás a földreform során még javult, s 1949-ben az egykori uradalom maradványa is eltűnt azáltal, hogy rajta tsz. alakult.

A falu parasztsága magyar, vallását tekintve katolikus. Néhány szláv és német nevű család akad; ezeknek a neve azonban teljesen beleygökeresedett a falu névanyagába, s a nyelvtudat egyáltalán nem érzi őket idegennek.

Az anyagot adó százhatvan évet a társadalmi-gazdasági fejlődés alapján két nagyobb korszakra oszthatjuk fel. Az első, amelynek kezdete, természetesen,

² ACSÁDY IGNÁC is említi e rendeletek hatását, bár szerinte is nagyon szórványosak és kisméretűek voltak (ACSÁDY IGNÁC: A magyar jobbágyság története. 1948).

³ SZABÓ ERVIN: Társadalmi és pártharcok az 1848—49-es magyar forradalomban. 1949. 37. l.

nem esik egybe a vizsgált korszak kezdetével, a jobbágyság felszabadulásáig, illetőleg annak aránylagos gazdasági megvalósulásáig, tehát a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben történő parcellázásokig tart. A második korszak pedig a hatvanas-hetvenes évektől a fölszabadulásig, illetőleg a szövetkezeti mozgalom megindulásáig terjed. Az első korszakot legjellemzőbb vonásáról patriarkális-nemesi, a másodikikat pedig polgárosuló korszaknak nevezhetjük. A továbbiakban a korszakolás a falu fejlődésének e két szakaszára utal.

Az anyakönyvek a következő társadalmi kategóriákat adják: 1. „praenobilis“ (a magyar nyelvűség korában: „Fő-nemes“), 2. nobilis („nemes“), 3. „plebejus“ („adózó“, „köz“, „nemtelen“, „pór“) „contribuens“ („adózó“), 4. „servilis“ („szolgai“, „tseléd“), 5. „neocolonus“ („ujj-polgár“), „zingarus“ („tzigány“). Ezek a megjelölések azonban a jogállást mutatják, s nem felelnek meg a valóságos gazdasági-társadalmi állásnak.

A „Fő-nemes“ távolról sem jelent arisztokráciát, hanem az említett közép-nemesi familiákat. A nemesnek jelzett családok legnagyobb részét jobbágytelken élnek; vagyonuk és életformájuk megegyezett vagy sokszor alatta állott a plebejusnak, contribuensnek jelzett telkes jobbágyokénak és szabadparasztokénak. „... inkább nemesi proletariátus“, — mondja róluk SZABÓ ERVIN,⁴ „... gyakran annyi földjük sem volt, mint a legkisebb parasztbirtok; egészen paraszti életet élnek; szalmafedeles kunyhóikban éheztek és fáztak, öltözetük a paraszti gatya, vasárnap a kocsmában leitták magukat és verekedtek“. Jól világít rá a jogállás és gazdasági helyzet e kettősségére a következő példa: az *Óhidy* családot 1865-ben, amikor még jogállást jeleztek, „nobilis“-ként jegyzi be a keresztlő pap; 1868-ban pedig, amikor már a foglalkozást tüntetik fel, „napszámosként“.

2. A gyűjtött anyag elemzése a falu társadalmának gazdasági és politikai fejlődésébe beágyazva, az egyes rétegek közti viszony változását, az egyes rétegek közti különbségeket állandóan szemelőtt tartva, periódusról periódusra haladva vezethet helyes, a valóságnak megfelelő eredményekhez. Mégis, megállapíthatjuk, hogy bizonyos tényezők minden korszakban és minden rétegnél hatottak, hogy egyes jelenségek minden csoportnál és minden periódusban fellelhetők. (Szülők, nagyszülők, keresztszülők, naptár; névöröklés, névbabona stb.) Az ezekből adódó szempontokat keretként használhatjuk, mely mindig más és más tartalommal telik meg.

Tisztáznunk kell először is az elnevező, elnevezés és a névadó, névadás fogalmát. A dolgotat tárgyának megfelelően átalakítva LŐRINCZE LAJOSnak a földrajzi nevekről írott tanulmányában⁵ adott meghatározását veszem át: elnevezésen értjük azt a tevékenységet, amellyel az ember, az elnevező valamely névvel valakit megjelöl, a többiektől való megkülönböztetés céljából. Névadásnak pedig azt a jelenséget nevezzük, hogy valaki valakiról vagy valamiről nevet kap. Elnevező csak ember, mégpedig élő ember lehet; névadó is ma már legtöbbször élő vagy holt személy, régebben azonban, mikor a névnek még jelentésfunkciója volt, igen gyakran természeti tárgy vagy jelenség, testi vagy lelki tulajdonság, elvont fogalom vagy éppen mitológiai — keresztény viszonylatban: martirológiai — személy a névadó.⁶

Első kérdésként annak a megállapítása merül fel, hogy ki nevezi el a gyermeket. Leggyakoribb és legtermészetesebb elnevezők minden rétegnél a szülők. A szülők mellett igen nagy szerepe van az elnevezésben a család többi tagjának, elsősorban a nagyszülőknek s rajtuk kívül még a szülő férjhez nem ment, a családban maradt lánytestvérének, „vénlánynak“. A család egyes tagjainak

⁴ I. m. 38. l.

⁵ LŐRINCZE LAJOS: Földrajzi neveink élete. 1947.

⁶ Vö. PAIS DEZSŐ: Régi magyar személyneveink jelentéstana. MNy. XVIII.

jelentősége rétegenként és koronként más. A szülők szerepe állandóan növekszik, a nagyszülőké viszont csökken. Ennek a jelenségnek a magyarázatát a patriarális család-szerkezet lassú, állandó bomlásában találhatjuk meg. A praenobilis családoknál elsősorban a nagyapáé ez a szerep, aki rendszerint haláláig kezében tartja a család vagyoni ügyeit, s így, mint mindenben, e kérdésben is övé a döntő szó. Az 1830-as évekből a nagy kort megért F. B.-ról mesélik, hogy több unokáját olyan névre kereszteltette, amelyet a szülők határozottan elleneztek (pl. *Viktória, Seraphicus*), s így az általuk választott név csak másodnév lett. (Igaz, hogy a gyermekeket később másodnevükön szólították.) Amikor ezek a családok elszegényedve, a megyei hivatalnok-nemességbe olvadtak, s létalapjukat többé már nem a föld adta, egyúttal függetlenekké is lettek a nagyszülők családjától és tekintélyétől, a szülők szava lett a döntő. Az elszegényedett, hivatalnok-gyermekeitől eltartott Sz. K.-né haláláig nem bocsátotta meg, hogy unokái közül egyik sem kapta sem az ő, sem a férje nevét (*Johanna, Kornél*). Gyermekei „csehes“-nek tartották ezeket a neveket, ezért nem teljesítették anyjuk kívánságát.

A praenobilis családokkal szemben a gazdag és középparaszt családoknál inkább a nagyanyáé a döntés. Különösen olyan esetekben van ez így, melyekben a fiatal pár a nagyszülők házába költözik, s továbbra is a nagyszülők családja tagjának számít; „soká lesz a maga asszonya, gazdája“ — mondják az ilyen fiatalról. Fokozott mértékben áll ez akkor, ha a bekerülő fél szegényebb, mint a befogadó család. „Ez is cseléd lesz az ura, felesége házában“ — mondják ki ilyenkor az ítéletet.⁷ A házimunkák, a gyermeknevelés, egyáltalán: a családi élet irányítása a nagyanya kezében van; ő már nem végez mezei munkát, míg a fiatalasszony nagyrészt a mezőn dolgozik. A húszholdas A. J. családjában az 1920-as években mind a négy gyermeket a nagyanya nevezte el, bár akarata két esetben is eltért a szülőkétől.

D. A.-nál 1941-ben még a keresztelő reggelén is folyt a vita a szülők és nagyszülők között: *Gábor* vagy *András* legyen-e a gyermek neve. Végül mégis csak a nagyanya akarata érvényesült a szegény leányként bekerült fiatalasszonnyal szemben. Ez a szabályszerűség, bár az utolsó négy-öt évtizedben fokozatosan vesztett jelentőségéből, az egykés gazdag parasztcsaládoknál mindmáig erős. „Erőszakos teremtés, még abba is beleavatkozik, hogy mi legyen az unokája neve“ — mondta K. Gy.-nérol anyaggyűjtésem idején egyik szomszédja.

A szülők szerepe a nagyszülőkével szemben a szegény jobbágyságnál, illetőleg a szegényparasztságnál, zselléreknel, s különösen a cselédeknel kezdettől fogva jelentősebb. A 86 éves E. J.-né így panaszkodott kérdésemre: „Mondtam a Rozinknak, hogy egyik gyereket szegény *Livánkról* kereszteltesse (E.-né egyik korán meghalt lánytestvére), de azt mondta, hogy csak nem nevelteti ki magát“. Cz. V.-né egy 83 éves cselédasszony panasolta, hogy még csak meg sem kérdezték unokája megkeresztelésekor, s hogy 16 unokája közül egyik sem kapta férjének nevét. Sz. G.-né a húszas években egyik unokáját haláláig *Jóská*-nak hívta, jöllehet *Lajos* volt a keresztneve; a megokolás ugyanaz: a névválasztásnál nem vették tekintetbe a nagyanya kívánságát. Érthető ez a jelenség, mert ennél a rétegnél a házasság a valóságban is új családot, új háztartást jelent, melyhez az alapokat a fiataloknak saját munkájukkal kell megteremteniök. Míg a gazdag parasztságnál a család egzisztenciájának alapját jelentő vagyonnal késő öregkorukig vagy éppen halálukig a nagyszülők rendelkeznek, addig a zsellér- és

⁷ A bekerülő szegényebb házastárs alárendelt helyzetére mutat az a — LÓRINCZE által is említett (Szempontok, 72) — szokás, hogy a bekerülő vő a gazdagabb befogadó család nevében tartják számon. Vö. még: JANKÓ JÁNOS: A Balaton-melléki lakosság néprajza. 397.

cselédcsaládoknál a feudális és kapitalista gazdasági rend kegyetlen, ember-telenítő szorításában a rendszerint csökkent munkaértékű vagy éppen munka-
képtelen öregek csak megtúrt tagjai a megélhetésért keservesen küzdő családnak.⁸

A család mellett az elnevezésnek igen nagy hányada jut a kereszt-
szülőkre. Ha azonban egybeállítjuk adatainkat, azt látjuk, hogy az elneve-
zésnek ez a csoportja állandóan csökken. A földbirtokoscsaládoknál mindenkor
csekély volt, s a gazdag parasztságnál sem volt arányszáma nagy. Annál jelentő-
sebb azonban a szegényparasztságnál, különösen a cselédségnél, s végül a cigá-
nyoknál. Egész sor olyan, főképpen gazdag paraszt keresztszülőt ismerünk, aki
jogot tartott a szegényebb keresztgyermekének elnevezéséhez mintegy visz-
zárul a szívességtételért. *O. Katalin* nevű parasztasszonyról maradt fenn a
hagyomány, hogy keresztgyermekait megajándékozta, s így szívesen hívták
„komá“-ul, de ragaszkodott ahhoz, hogy maga nevezhesse el az újszülöttet.
Az anyakönyv bizonyítja e hagyomány hitelességét: öt ízben kereszteltet
Katalint, négyben Teréziát. Az 1840-es években a gazdag Sz. J.-nak van csupa
azonos nevű keresztgyermek. Ma már csak szórványosan fordulnak elő hasonló
esetek a szegényparasztnál is. N. M. 1943-ban csak úgy vállalta el sógornője
lányának keresztanyaságát, ha Katalin-nak keresztelheti. Ennek az elnevezési
csoportnak csökkenése egyrészt a gazdasági-társadalmi kötöttségek, függőségek,
rangsor meglazulásával magyarázható, másrészt a parasztság lassú önállósulásá-
val, öntudatosodásával, a különbségtudat erősödésével, s így mind ritkábbá
válík — az azelőtt majdnem törvénytörő jelenség — a parasztságon belüli
jobbmodú magasabb rétegből való keresztszülő hívása; s egyre általánosabbá
lesz a keresztszülőnek a városi rokonságból való választása. „Maradjon ki-ki a
maga fele nyájánál“ ebben a gyakran hallott szólásban fogalmazzák meg ezt a
magatartást.

A harmadik jelentős tényező az elnevezésben a keresztelő pap akarata.
Ez a tényező esetleges. Lehet igen fontos, de teljesen közömbös is. Mihályfán is
mesélnek a legöregebbek a falu egyik régi plébánosáról, a „Salamon pap“-ról,
aki egyes, szerinte keresztényhez nem illő nevekre nem volt hajlandó keresztelni,
s ha egyik név visszautasítása után nem tudtak rögtön másikat választani, a
plébános választott nevet, többnyire az aznapi szent nevét. Ez a magyarázata
gyakran annak, hogy a falu névanyagától annyira elütő neveket, mint *Petro-
nella, Fülöp, Rókus* stb. is találunk. Az elnevezések e csoportja a praenobilisek
esetében nincsen képviselve. Érthető, hiszen a keresztelő pap társadalmilag
jóval alacsonyabb rangú a kereszteltető családoknál, gyakran függő viszonyban
van velük, s így efféle önkényeskedés teljesen kizárt. A jobbágyság korában a
parasztság minden rétegénél, különösen a cselédeknél, a szegényparasztságnál,
cigányságnál elég gyakori: az utolsó évtizedekben azonban csupán a cigány-
ságra korlátozódik.

3. Az elnevező és elnevezés kérdésének tárgyalása után, mielőtt a névadó
és névadás problémájának vizsgálatára térnénk, a családnévvel összefüggő néhány
kérdést kell érintenünk. E kérdések fölvetése és megvilágítása sokban hozzá-
járulhat a névadás egyes motívumainak és a keresztnévanyag változásának
helyes látásához.

Az első kérdés a családnév öröklött voltával függ össze. A mai magyar
családnév-rendszer kialakulása a XVII. század végéig befejeződött. Ennek a
XIV. században meginduló kialakulási folyamatnak emléke a parasztság tudatá-
ban szinte teljességgel elenyészett. Mihályfán pedig már mintegy félszázaddal a

⁸ Ennek a „főlölesség“-nek a fölismerése nem egyszer vezetett öngyilkossághoz.
Az 1890-es években B. A. kútba veti, K. G. felakasztja magát, a 930-as években B. E.
ugyancsak kútba ugrik.

vizsgált időszak kezdete előtt megszilárdult a kételemű névrendszer használata. A vizsgált százhatvan év alatt egyetlen ragadványnevet vagy „alias“-szal kapcsolt, névbizonytalanságra mutató párhuzamos nevet sem találunk az anyakönyvbe bejegyezve.⁹

A ragadványnévvel történő megkülönböztetés egyáltalán nem szokás, s ha mégis ilyen, keletkezésekor megkülönböztető funkciójú ragadványnév jött létre, az ilyen névben is hamarosan gúnyolódó, gúnynévi elem válik uralkodóvá. Az 1930-as években a tanító, mivel egy osztályban két *Simon Lajos* is volt, a fiatalabbik nevét megkülönböztetés céljából csillaggal látta el és a fiút „*csillagos Simon*“-nak szólította. A név az iskolán túl is megmaradt, de súlyos összetűzéseket kiváltó gúnynévvé lett. Az 1910-es években két hasonló korú *Forintos Gyula* élt a faluban. Az egyiket, mivel a katonaságnál egészségügyi szolgálatot teljesített, „*szanati*“-nak nevezték el. Eleinte ezt is megkülönböztető név volt, lassan azonban gúnynévvé vált, s használata az elnevezett vagy hozzátartozója jelenlétében durva sértésnek számított.

Megkülönböztető, a családnévhez kapcsolt, azt bővítő, s ezáltal azt megváltoztató, esetleg azt kizorító¹⁰ ragadványnévvel való elnevezés nem is szükséges, mivel a falu családnévanyaga a lakosság számához arányítva meglehetősen nagy: ma mintegy 70 családnév található a faluban. A falu családnév-anyaga kilenczetid részben magyar; érthető tehát, ha a vizsgált időszak alatt névváltoztatás, névmagyarosítás alig történt; a százhatvan év alatt mindössze kettő; s ezek közül is csak egyik vált valamelyest közhasználatúvá.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a családnevet öröklöttek, változatlanok, eleve adottnak tekintik a falu parasztsága, s új családnév választásának a lehetősége föl sem vetődik.

A második kérdés a családnév esetleges köznévi jelentésével függ össze: A családnév szerves része ugyan egy közösség szókészletének, azonban elsősorban nem jelentésfunkcióra való alkalmassága, „értelmessége“ révén, hanem hangalakjával illeszkedik a nyelv egyéb elemei közé. Azok az idegenből hozott nevek, amelyek hangalak szempontjából nem sértik a közösség nyelvérzékét (pl. *Konta, Csébe*), változtatás nélkül mennek át az átvevő szókészletbe, tekintet nélkül értelmes vagy nem értelmezhető voltukra. A hangalakjukban idegenül ható nevek pedig legtöbbször kiejtésbeli hasonulás, átalakulás után s csak az átvételt követő nemzedékben válnak elfogadottá, gyökeresednek meg. Ez az átalakítás csak ritka esetben jelent egyúttal értelmesítést is (*Koleszár > Koleszár, Stefánics > Tefonics, Beerthal > Bertá, Berta*). Azokat a beszármazottakat, akiknek a nevét a közösség nem tudja hasonlítani, beilleszteni a nyelvérzék, sokáig esetleg végleg ragadványnéven — beházasodás, beszegődés esetén — a befogadó, illetőleg felfogadó család nevének tartja számon a közösség.¹¹ Az említett *Stefánicsot*, aki az 1920-as években házasodott be a falu egyik családjába, „*a Mórocz Gábor veje*“ megjelöléssel tartották számon, s neve csak gyermekein át, gyermekei generációjában vált közhasználatúvá. Az 1930-as években a faluba került *Babarják* molnárt néha *Babaják, Babgyák*, de legtöbbször „*új mónár, bolond mónár*“ névvel jelölték.

Mihályfa családnevei egy részének sem a mai köznyelvben, sem a falu tájnyelvében semmiféle köznévi jelentése nincs (*Dancs, Borbás, Bolla* stb.).

⁹ A „hivatalos“ név és a tulajdonképpeni számontartó ragadvány kettősségére találunk ugyan egy-két kivételnél számító példát, de e szokás olyan általános vagy akár csak gyakori voltára, mint amilyenről TÁLASI ISTVÁN (Ethn. L, 27), JANKÓ (Balaton melléki) vagy LŐRINCZE gyűjtése tanúskodik, egyáltalán nem.

¹⁰ Vö. LŐRINCZE: Szempontok, 69.

¹¹ Ennek a szokásnak természetesen egyéb okai is vannak.

Mégis arra a kérdésemre, hogy magyarok-e ezek a nevek, a megkérdezettek egyöntetűen magyarnak vallották őket. Ahhoz tehát, hogy a közösség egy-egy keresztnévet szókincse szerves részének tekintsen, hogy a családnév meghonosdjék, nem szükséges, hogy a családnévnek köznévi jelentése legyen.

S amint nem kívánja meg a közösség a családnévtől a köznévi jelentést — megfigyelésem szerint — legtöbbször, ha van, sem veszi tekintetbe azt a név köznévi jelentése és a név viselője közt nem keres — jelentésfunkción alapuló — összefüggést. Emellett bizonyítanak azok a családnév eltorzításából keletkező gúnynevek és azok a névversek (gyermekversek, gúnyversek), amelyek legtöbbször teljesen kiaknázatlanul hagyják nemcsak az „értelmes“ név és viselője közti kapcsolat fonákra állítását, esetleges kontrasztját, hanem a név köznévi jelentését is, és szinte mindig a név hangalakjából adódó verslehetőségen alapulnak. Ilyen névversek például a következők: Szigethy | vászon az ületi, | ha nem vászon, patyolat, | . . . ki a likamat. Németh | folyjon ki a véred, | kertek alatt dőljön ki a béled. Kovács, Kovács kotkodács | a . . . záptojás. Madarász | a zsebiben kotorász, | fogott benne tetüt kettőt | örözüti mind a kettőt.¹²

Természetesen előfordul az ellenkező eset is, hiszen merev, kizárólagosan érvényesülő szabályszerűségekről egyáltalán nem beszélhetünk. Így például a *Németh* névűekkel kedvelt tréfálkozás étkezéskor: „Nem való ám ez, csak magyarnak“.

A családnévvel kapcsolatos harmadik kérdés a családnév hangulati tartalmával függ össze. A családnév hangulati tartalmának legfontosabb, meghatározó elemei azok a társadalmi asszociációk, melyek a nevet egyik vagy másik osztályhoz, réteghez, csoporthoz kötik. Mihályfán azonban ilyen asszociációkról szinte alig beszélhetünk; ugyanis szinte minden egyes családnév előfordul a falu minden rétegében. Van *Kiss* nevű nagygazda, ács, kanász, *Németh* nevű nagygazda és kepésarató, *Forintos* nevű dzsentri család és zsellérszalád, *Dancs* nevű középparaszt és kommenciós cseléd is. A patriarkális-nemesi korszakban kapcsolódtak még az egyes nevekhez ilyen asszociációk: a legöregebbek máig „előkelőnek“ érzik a *Forintos* nevet, mivel a *Forintosok* valamennyien nemesek voltak. A mai gazdasági rétegződés kialakulásakor azonban az egykori nemes családok a legkülönbözőbb rétegekbe kerültek, s ugyanakkor egyes — gazdag — jobbágycsaládok a nagygazda és középparaszt sorba jutottak. Érthető tehát, hogy a nemesi rétegződés emléke alig él a mai nemzedékek tudatában.

A családnév tehát éppen e tulajdonságai (öröklött volta, tartalmi szegénysége, asszociációk hiánya) miatt alkalmatlan a nyelvtörténet folyamán tartalmukban változó, de az elnevezésnél és névadásnál mindig fellépő — később tárgyalandó — egyéni és közösségi lélektani igények kielégítésére. A keresztnévek esetében viszont a választás lehetősége, sőt kényszere, s a választható nevek egész sora áll a szülők előtt. Igaz ugyan, hogy egy közösség keresztnévanyaga minden korszakban többé-kevésbé zárt számmal meghatározható. A vizsgálatra érdemes kérdés éppen az: hogyan gazdálkodik a közösség e névanyaggal, s főképpen: mikor érzi kevésnek, s hogyan s honnét bővíti azt.

4. A következő részben a névadás kérdését s vele szoros összefüggésben a névanyag szegényedésének, gazdagodásának, változásának problémáját tárgyalom. A névadásnak két fajtáját különböztetem meg: az elsőt, amelyben a gyermek a közösségben már használatos nevet kap, átörökítő névadásnak nevezem. A másodikat pedig, amelyben a gyermek a közösségben még nem használt nevet kap, újító, bővítő névadásnak. Elsőnek az átörökítő névadással foglalkozom,

¹² A nevek — HORVÁTH JÁNOS terminusával élve (Rendszeres magyar verstan 1952. 36. l.) — gyakran csak „rímhívó“ szerepet töltenek be.

A százhatvan év alatt 156 keresztnév fordult elő, mégpedig 82 férfi és 74 nőnév. Az egyes korszakokban használt, mondhatnók: kurrens nevek száma nem haladja meg a harminc-harmincat. A nevek egy része a vizsgált korszak alatt mindvégig általánosan használatos; ezek nemzedékről nemzedékre örökölődnek. Ilyenek: *András, Anna, Antal, Erzsébet, Éva, Ferenc, György, István, János, József, Katalin, Károly, László, Magdolna, Mihály, Pál, Rozália, Terézia* stb. (A jegyzetben közölt táblázatban adom a százhatvan év alatt előforduló valamennyi nevet. Minden húsz évből három-hároméves periódusokat emeltem ki, s e hároméves periódusok teljes anyagát bemutatom. Tapasztalatom szerint ugyanis húsz év a leghosszabb szakasz, amelyről egy-egy ilyen kiemelt periódus

A név	Első előfordulásának éve és száma ebben az évben	A név	Első előfordulásának éve és száma ebben az évben	A név	Első előfordulásának éve és száma ebben az évben
Adél	1884 : 1	Farkas	1840 : 1	Ödön	1847 : 1
Aladár	1932 : 1	Flórián	1855 : 1	Petronella	1852 : 1
Ambrus	1833 : 1	Gáspár	1816 : 1	Pongrác	1863 : 1
Anasztázia	1807 : 1	Györgyike	1867 : 1	Priska	1823 : 1
Angella	1928 : 1	Ibolyka	1936 : 1	Prosper	1795 : 1
Antónia	1812 : 1	Izabella	1855 : 1	Regina	1863 : 1
Amália	1795 : 1	Jakab	1798 : 1	Rókus	1794 : 1
Augusztá	1873 : 1	Jenny	1904 : 1	Rudolf	1852 : 1
Árpád	1866 : 1	Jusztina	1820 : 1	Sarolta	1902 : 2
Bonifác	1794 : 2	Klaudia	1836 : 1	Sára	1795 : 1
Cecilia	1886 : 1	Kornél	1812 : 1	Simon	1832 : 1
Dániel	1862 : 1	Lénárd	1827 : 1	Szabina	1858 : 1
Benedek	1825 : 1	Krisztina	1837 : 2	Szeréna	1876 : 1
Dénes	1865 : 1	Lázár	1945 : 1	Tamás	1801 : 1
Domonkos	1836 : 1	Lidia	1879 : 1	Tibor	1923 : 1
Ede	1884 : 1	Lukács	1859 : 1	Viktor	1852 : 1
Elek	1805 : 1	Lujza	1892 : 1	Vilmos	1937 : 2
Elemér	1865 : 1	Márk	1854 : 1	Zoltán	1925 : 1
Emília	1835 : 1	Orbán	1852 : 1	Nándor	
Fábián	1822 : 1	Orsolya	1793 : 1		

hű képet adhat; viszont e periódusokban általában előfordul a húsz évben használatos valamennyi név s így szükségtelemmé válik az egész százhatvan év minden egyes évének hosszadalmas, sok helyet igénybe vevő, nehezen áttekinthető bemutatása. Feltünteteti a táblázat az egyes nevek első előfordulási évét, s végül közli azokat a neveket is, amelyeknek előfordulása kívül esik e periódusokon).

Az átörökítő névadásban legjelentősebb szerep a családnak jut. Különös figyelmet kell fordítanunk az elsőszülött kérdésére, főképpen, ha az fiú. A fejlődés első, patriarchális-nemesi korszakában a gyermek legtöbbször nagypapja nevéét kapja.¹³ Különösen erős ez a szokás a praenobiliseknél és a nobilisekből, plebejusokból, contribuensekből összetevődő rétegnél; leggyengébb a serviliseknél, s kiváltképpen a cigányoknál.

¹³ Lovass Róza ezt az ország egyéb vidékein s más népeknél is általános szokást egyfajta lélekátszármaztatási szándékkal magyarázza; hogy valamikor a szokás gyökerében megvolt-e ez a szándék, nem célozom vitatni. Azt azonban gyűjtésem nyomán bátran állíthatom, hogy ma nyoma sincs ilyenfajta szándéknak. (Lovass R.: Név-lélek, MNy. XXX.)

A fejlődés második, polgárosuló szakaszában sokat veszített általános jellegéből, s leginkább az egykés gazdag parasztságnál maradt meg. Az elsőszülött a második korszakban leginkább apja-anya nevét kapja. Többgyermekes családoknál azonban majd mindig megtalálható az unokák között a nagyszülők neve. A megszámlált 923 keresztelési adatból 158-ban kapja a gyermek szülei, 97-ben nagyszülei nevét.

Az átörökítő névadásnak jelentős hányada jut a keresztszülőkre. Az ilyen esetekben nagyobbrészt a szülők az elnevezők. Érthetővé teszi ezt az a minden rétegnél általános szokás, hogy a keresztszülőt gazdagabb, tekintélyesebb rétegből választják. A praenobiliseknél sok mánás keresztszülőt találunk (pl. gr. Széchenyi Jozefa, Joseph d'Hossum, Nedeczky Ferenc, gr. Miros Terézia, br. Horpácsy József, Szelestey Klára, kereszttetik praenobilis F. B. gyermekeit). A jobbágság, különösen a vagyonosabb kismesek és a cselédek előszeretettel hívnak praenobilis (az utóbbiak rendszerint gazdáikat) keresztszülőt, a zsellérek kismest, gazdagparasztot. A századvégen s különösen a jelen század elején (tehát kb. 20—25 évvel a gazdasági rétegződés kialakulása után) sokat veszt jelentőségéből e szokás, bár egyes gazdagparaszt családok körül egy ideig még megmarad egy fajta patriarchális színezetű, zsellérekből álló csoport, de a kilencszázas évek óta már majd minden évben más családnál aratnak a kepésarató zsellérek, máshoz szegődnek be a kommenciós cselédek. A két réteg egyre inkább szembe kerül egymással.

Az átörökítő névadásban jelentős szerepe lehet annak a minden vidéken általános szokásnak, amely szerint a gyermek a születésnaphoz a naptárban közel eső nevet kapja. Ha a szülők e szokás érvényesítői, 10—15 nap a határ, és a választott név rendszerint a faluban már eddig is használatos volt. Ha pedig a keresztlő pap a névadó, két-három nap a határ és a név gyakran elűt a falu keresztnévanyagától. Az *Erzsébet* névnek megszámlált 42 előfordulásából 16 novemberre esik, s augusztusban minden évben keresztelnek *Istvánt*, áprilisban *Györgyöt*. November 19-én van ugyanis Erzsébet, augusztus 20-án István, április 24-én György napja.

Az átörökítő névadás tárgyalása után áttérek az újító, bővítő névadás elemzésére. Előzőleg azonban hasznosnak látszik a keresztnév néhány sajátos tulajdonságának vizsgálata.

A név szerepe nem jelentésfunkció, hanem identifikáció, mégis abban meg egyezzen nyelvészek és írók egyaránt, hogy szerepe sokkal több, minőségileg más, mint egy identifikáló számé. A név a leggazdagabb tartalmú nyelvelemek egyike. Míg azonban a köznevek tartalma elsődlegesen fogalmi, bár gazdag hangulati velejárójuk is lehet, a neveknek elsődlegesen és legtöbbször csak hangulati tartalmuk van. Alapvető különbség köznévi és keresztnév között az is, hogy a név tartalma mindig rendkívül összetett, s valami különböző elemekből összeálló, fogalmilag nem, vagy csak hosszas körülírással meghatározható egység érzetét kelti a közösség tudatában. A név legközelebbi rokona a nyelv elemei között a melléknév, illetőleg jelző, jelzős kapcsolat, a melléknévi sajátágot magára öltő jelzői funkciót betöltő főnév (bíbor : bíbor ég, bársony : bársony hang). Hangulati tartalmuk ezeknek is rendkívül gazdag és összetett.

A név hangulati tartalmának legfontosabb, paraszti közösségben jellegmeghatározó összetevői a társadalmi és típusasszociációk. A részeket elemző, szétbontó, analizáló és elvontságokban összegező, eredményező egyéniség — típus — jellemmegragadás idegen a paraszti gondolkodás számára. Az egyén a közösséghez való viszonyában, tevékenységének egészében, sorában válik meghatározhatóvá. S így a névhez nem csupán egy-egy jellemvonásnak, hanem jellemvonások komplexumának s nem egy lezárt jellemképnek, hanem egy-egy sorsnak a képe társul. „Ha megvannak a nevek, a mese magától adódik” — mondja

V. HUGO.¹⁴ Tehát nem a jellemek, hanem a mese. K. S. kisfiának a nagypapa azért választja a — szülők ellenkezését nem tekintve — a *Miklós* nevet, mert ennek úri név kell, hiszen állatorvos lesz“. (Az egyes nevekhez fűződő asszociációkat a továbbiakban értelmezem.) Cz. V. fiát a nagyszülők kérésének ellenére sem hajlandó *Vendel*re kereszteltetni, mert „elég már a majori névből, ez nem lesz kocsis“. S. P.-né unokáját nem akarja *Péterre* kereszteltetni, mert ez a név mindig részeges férjére emlékeztetné, s nem akar családjában még egy iszákost.

A nevekhez kapcsolódó asszociációk az egymás magánéletét is aprólékosan ismerő közösségben nagyjából kollektívek, bár — mint a nyelv minden eleme — a név hangulati tartalma is szubjektív színeződést mutat, s ez a neveknél, természetesen, sokkal nagyobb intenzitású, mint egyéb nyelveleméknél. Ha egy-egy névhez egy-egy képzet, kép többszörösen társul, s ugyanakkor egyéb asszociációk nem gyengítik ennek az egy elemnek uralkodóvá válását, vagy ha egy asszociáció intenzitása a név viselőjének különleges helyzeténél, kirívó sorsánál stb. fogva az átlagosnál erősebb, élesebb : a név hangulatilag telítetté válik, s alkalmatlanná újabb hangulati elemek befogadására. A *Miklós* név meglehetősen ritka, s városi rokonságon keresztül vált divatossá, ezért érzik úri névnek. A *Vendel* név cseléd-családokban volt szokásos, s különösen egy magas kort megért „parádés kocsis“ neve tette „majori“ névvé.¹⁵ A *Péter* névhez a részeges ember képzete társul egy iszákos kocsis, a különösen egy öregségére megháborodott részeges kisbíró emlékének a hatására.

Egyes nevek, mint említettem, az egész vizsgált korszakon át használatosak; használatuk nem korlátozódik egyik vagy másik rétegre, s így számtalan egymással ellentétes, egymást lerontó, kiegyensúlyozó asszociáció kapcsolódik hozzájuk : egyetlen elem sem válhatik bennük uralkodóvá, nem hatalmasodhat el a többi rovására. De éppen ezért ezek a leggyakrabban használt nevek szintelenekké, jellegtelenné is lesznek. Ha a szintelenség és telítettség érzése lép fel az egész névanyaggal szemben, a közösség bővíteni igyekszik azt. A névadásnak a naptár hatását mutató, már említett módját nem tekinthetjük jellegzetes névbővítési fajtának, mivel egyrészt esetleges, másrészt egy szokás mechanikus érvényesítésről van szó, nem az említett hiányérzet megjelenéséről. Érthető tehát, hogy az ilyen nevek közül rendkívül kevés gyökeresedik meg.¹⁶

A bővítő, újító névadásban a praenobilis csoportnak a vizsgált időszak első, nemesi szakaszában jelentős szerepe van. Érthetővé teszi ezt egyrészt a patriarkális társadalmi berendezkedés, másrészt az a tény, hogy az ország életének hullámváza e korban elsősorban ezeken a megyei életben élénken részt vevő családokon át jut — ha gyakran áttételesen és késve is — a parasztsághoz. Ők jelentik a kapcsolatot más vidékekhez, rétegekhez. Az 1789-től előforduló 112 új név közül 38 esik e családokra. A negyvenes évekig latinosak, németesek e nevek (pl. *Prosper, Emánuel, Klaudia, Johanna, Krisztina, Amália* stb.) A negyvenes évektől, a nemzeti mozgalmak megerősödésétől magyarosak (pl. *Kálmán, Béla, Gyula, Géza, Györgyike, Etelka* stb.) Az általuk hozott új neveknek természetesen csak egy része, elsősorban a magyaros hangalakjával is könnyen beilleszkedő része gyökeresedett meg a parasztság körében. A meggyökeresztetésben nagy szerep jut a magasabb társadalmi réteg felé törekvő gyakran úrhatnám típusnak.

¹⁴ V. HUGO : Nyomorultak III.

¹⁵ Hozzájárult a *Vendel* név ilyen jellegének kialakításához az is, hogy szent Vendel a pásztorok védőszentje ; tiszteletére évente még az 1890-es években is „pásztormisó“-t mondtak, s napja a pásztorok legnagyobb ünnepe volt.

¹⁶ Az ilyen névadással adott új név nemcsak, hogy nem válik használatossá, hanem gyakran a közösség ebben az egy esetben sem fogadja azt el. Az 1860-as években N. J. fiát a keresztelő pap a szülők akarata ellenére *Fülöp*-re keresztelte ; nem is nevezték a gyermeket sohasem *Fülöp*-nek hanem *Ferenc*-nek.

Két példát említünk csupán adatainkból. A Gábor név a harmincas évekig csak a praenobiliseknél használatos; a negyvenes években kereszteltek először erre a névre a harmincas években „nobilissé” lett, a család hagyományai szerint ehhez a típushoz tartozó D. A. A falu egyik legáltalánosabb férfineve, a Boldizsár név a praenobilis, sok keresztapaságot vállaló F. B. neve nyomán az ugyancsak harmincas években nemesített K. I. családja közvetítésével lesz közhasználatúvá.

A múlt század hetvenes-nyolcvanas éveig a falu iparos- és kereskedőrétege főként csak átmenetileg letelepült, legtöbbször német nevű, sokszor német nyelvű elemekből állott. Ezek magukkal hozták régebbi hazájuk névanyagát, s esetleges végleges letelepedésük után is ragaszkodtak hozzá. Másrészt, mint a falu legöregebb nemzedékének elbeszéléséből kitűnik, ez a réteg rendkívül erős öntudattal rendelkezett, s így szívesen választottak olyan neveket, melyek mutatták társadalmi különállásukat, magasabb társadalmi állásukat. E nevek vagy a praenobilis és hivatálmokcsaládoktól kölcsönöztek vagy városból hozott nevek. Egy részük meghonosodik (*Lajos, Emma, Tibor, Vilma, Irma*), nagyobb részük azonban idegen marad (*Lujza, Lenke, Lívia, Jenny, Rudolf, Rezső*). A századforduló táján sorra elvándorolnak e családok, s a falu iparosai nagyrészt a falu parasztságából származnak. Megmaradnak előbbi családi kapcsolataik, kötöttségeik és velük szokásaik is.

A múlt század negyedik negyedéig meglehetősen nagyszámú cigányság arányszáma is nagy az újító névadás terén. Ezeket a neveket vagy az újonnan betelepülő családok hozzák, vagy — s ez a gyakoribb eset — a naptár hatására a keresztelő pap akaratából kapják az újszülöttek. Érthető okokból e nevek közül nagyon kevés honosodott meg. Egyes nevek nemzedékeken keresztül cigánynévnek számítanak, (*Marianna, Lukács, Flórián, Zsuzsanna*). Néhány azonban meggyökeresedik a parasztság körében is (*Rózsa, Margit*).

A lakosság zömét tevő parasztságra, arányszámához viszonyítva, a nyolcvanas, kilencvenes évekig az újító, bővítő névadásnak meglehetősen kicsi hányada jut. Átveszi a praenobilisek, iparosok névanyagának egy részét, de új neveket nagyobb számban csak ezektől az évtizedektől hoz. Ennek a változásnak az okát a parasztság életformájában beállott fordulattal magyarázhatjuk meg.

A parcellázások után már nincs felvásárolható föld, s az agrárhelyzet állandó súlyosbodása révén megcsappan a parasztság vásárló ereje. S így a lakosságfőlöleg levezetésére megindul a városba, elsősorban a fővárosba való özönlés. S mivel a falu kulturális átlagszintje az általános magyar viszonyokhoz képest igen jó, másrészt ezek a városba özönlő elemek, mivel családi vagyontartalékuk volt, nem kényszerültek azonnal és bármilyen munkavállalásra, hanem legtöbbszörre állami alkalmazásban helyezkedhettek el, vagy kisipart tanulhattak, s így a város polgári, pontosabban kispolgári elemeihez kapcsolódtak. Rajtuk keresztül jut a falu parasztsága közeli kapcsolatba a polgári életformával, vagy jóval kevesebb munkával még a vagyonos középparasztságénál is jóval nagyobb életlehetőséget jelent (s ez a különbség a fejlődés folyamán, különösen a két háború között egyre növekszik), s így érthető módon e különbségek tudatosulásával érdeklődése, törekvése egyre inkább ezen életforma felé fordul. Eltűnnek a népszokások (köszöntők, névnapok), a népi ruházat (gatya, szűr, bocskor), a népi ételek (hajdinakása), a háziipar (kenderfonás), a népi kultúra (versmondás, népmese, tánc) s helyét városi ruha, polgári szórakozás, tánc stb. foglalja el. A parasztok vasárnaponként nyakkendőt kötnek „dalárdá”-ban énekelnek, s még vagy háromféle — a kispolgárságra oly jellemző — „egylet”-et alakítanak; igen jellemző módon a patriarkális családszerkezettel eltűnik, „parasztossá” lesz az *ipam, napam, nászom, ángyom* szó, s helyét az *após, anyós, sógor, sógornő* szavaknak adja át.

A keresztszülőnek magasabb társadalmi rétegből való választása városi keresztszülő hívásává módosul, olyannyira, hogy a két háború között a mérleg már a városi keresztszülők javára billen. Városi kapcsolatokon át bővül ezentúl az elégtelennek érzett nyelvi, s ezen belül a névanyag. A falu és a városi köznyelv szókinccse között szinte teljesen eltűnik a különbség, s a kiejtésbeli különbségek is gyengülnek; a városi köznyelv megszólításformái honosodnak meg, fordulatai, szókapcsolásai, mondatszerkezetei válnak általánosakká; városban divatos nevekkel bővül a névanyag (*Miklós, Zoltán, Valéria, Csaba, Edit, Irén, Judit, Tivadar, Elemér, Tamás* stb.). Az újító, bővítő névadásban — nemzetiségek érintkezési területén — rendkívüli fontossága lehet a nemzetiségi kérdésnek. Itt azonban alig van fontossága, mivel a lakosságnak csak elenyészően kis hányadát érinti. A százhatvan év alatt 72 német nevű család s 131 német nevű gyermek szerepel az anyakönyvben. E családok letelepedése azonban nagyjából átmeneti jellegű, mindössze 25 él hosszabb ideig a faluban. Ma csupán három német nevű család lakik a községben. A huszonöt család nagyjából (18) iparral, kereskedelemmel foglalkozott. Ez méginkább érthetővé teszi, hogy különállásukat igyekeznek megőrizni; a keresztszülőt legtöbbször egymás közül, s néha a praenobilisek vagy a gazdag parasztság köréből választják. A falu névanyagától elütő, leggyakrabban előforduló név náluk az öt ízben szereplő *Ignác* név. *Adalbert, Bonifác, Gáspár, Vilma, Annamária, Ferdinánd* is többször előkerül. A *Vilmost, Veronikát, Albertet* valószínűleg ők gyökerezetik meg.

E családok egy kis töredéke elmagyarosodott. Az asszimilálódás közben jól érezhető mindkét etnikai elem hatása. Az *Eck* asztalos családnál a nagyapa *Wolfgang*, felesége *Giesner Julianna*. A fia már a parasztság számára még idegen, de a praenobiliseknél használatos *Sándor* nevet kapja. (Felesége *Szigethy Mária*). Az unokákat pedig *Jánosra* és *Gézára* keresztelik, s a család nevét sem *Eck*nek írják többé, hanem *Ekk*nek.

A nemzetiségi kérdéshez kapcsolódik a belső migráció kérdése. Ez esetben azonban ez sem jelentős, mivel nagyobb tömegű letelepedés nem történt a vizsgált időszak alatt a községben. 1944-ben a háborús eseményekkel kapcsolatban 25 csángó család kerül a faluba, s másfél évig tartózkodik ott. Ekkor kerül az anyakönyvbe először a *Lázár* név, ők viszont a náluk addig ismeretlen *Béla* nevet viszik magukkal a falu névanyagából. A belső migrációval kapcsolatban kell megemlítenünk a más falvakból történő exogámia jelentőségét. A kilencszázas évek óta válik gyakorivá, s hatásának tekinthetjük a *Matild* és *Sarolta* név meghonosodását.

Befolyásolhatja az újító, bővítő névadást a név hangalakja.¹⁷ Ilyen szorosabb értelemben vett névésztétikai szempontok azonban elsősorban a becézésnél játszanak nagy szerepet, s jelentősége a névadás területén ezen keresztül tesznek szert.¹⁸ A név ugyanis a választásnál igen gyakran nem írásos, naptári formájában, hanem becéző alakjában, lehetőségében merül fel. Óvakodnunk kell azonban

¹⁷ A névésztétika kérdéseit rendkívül sokoldalúan vizsgálja KOVALOVSKY MIKLÓS alapvető értékű tanulmányában: Az irodalmi névadás. MNyTK. XXXIV. KOVALOVSKY azonban — bár ez érthető, hiszen központi kérdése az irodalmi névadás — túlságosan is nagy, sőt döntő fontosságot juttat a hangzásnak a névhangulat kialakításában. S külön kérdés az, hogy egy hansom szépnek érzett voltába mennyire játszanak bele társadalmi asszociációk.

¹⁸ Ezzel magyarázható az a gyakori jelenség, hogy egy-egy, a használatból teljesen kiesett név új becéző alakban ismét divatossá lesz. Így városi rokonságtól átvett új becéző formájában vált újra kedveltté a *Julianna* (*Julika, Júlia*), a *Zsuzsanna* (*Zsuzsa*); a századvegen a *Treszkának* becézett *Terézia* vesztett népszerűségéből, mígnem a 20-as években *Teri* becéző formával újra a legkedveltebb nevek egyike lett.

e szempontok túlzott értékelésétől, mert egyrészt a falu becenév anyaga meg-
lehetősen konvencionális, és szinte sohasem szakad el az írásos naptári formától,
másrészt, mert a becézett névalak hangulata, színe is elsősorban asszociációkból,
főképpen társadalmi és típusasszociációkból adódik, s csak másodsorban a
név hangalakjából. Az azonban kétségtelen, hogy a névezéstétikai szempontok
jelentősége állandóan növekszik. Egyik vagy másik név választása okát illetően
a fiatalabb nemzedékekből adtak gyakran kérdésemre esztétikai magyarázatot.
D. G.-né azért kereszteltette — mind mondta — egyik leányát *Mariánára*,
a másikat *Zsuzsannára*, mert „ezek a nevek szépen hangzanak, dallamosak“,
s ha még lesz egy lánya, *Ilonára* keresztelteti, mert azt „szépen lehet mondani“.

Egyes hangsor-, hangalak-típusok avulttá válnak, ellenérzést, gúnyolódás
váltak ki. Világosan megfigyelhető pl., hogy a helyzeténél vagy természeténél
fogva hosszú, nyíltjejtésű magánhangzót tartalmazó elsőszótagos nevek az avult-
ság érzését keltik (*Mári, Káro, Fercsi, János, Sándri, Babi* stb.), s kedveltebbek
a zártejtésű, rövidmagánhangzós nevek.

Befolyásolhatják a névadást a születés különleges körülményei is. S e külön-
leges körülmények révén az adott nevekhez olyan képzetek kapcsolódhatnak,
amelyek meghatározhatják az ilyen esetben adott nevek további használatát,
sorsát.

Egyik ilyen gyakori névmeghatározó körülmény a szükségkeresztség.
A szükségkeresztségek legnagyobb hányadában a gyermek az *Ádám*, illetőleg
az *Éva* nevet kapta. Az *Ádám* név tizennégy előfordulása közül nyolc, az *Éva*-
tizenkilenc előfordulásából pedig hat kapcsolatos szükségkeresztséggel. Ma
azonban az *Ádám* név már annyira avult, hogy még ilyen esetekben sem használ-
ják, s ennek egyik oka az, hogy közel lévén az orvos, az utolsó pillanatig nem adják
fel a gyermek megmentésének reményét. Régebben előszeretettel adták az ikrek-
nek is az *Ádám, Éva* nevet. Négy ilyen iker keresztelési adatot találunk az *Ádám*
név előfordulásai között, az *Éváéi* között pedig ötöt. Ma azonban már ez a szokás
sem tapasztalható.

Egyik legnagyobb hatású különleges születési körülmény a gyermek
házasságon kívülsége. A törvénytelen gyermek arányszáma az 1790-es, 1850-es
években igen nagy, kb. tízszerese a mainak. Ez a szám állandóan apad, míg az
1910—20-as évek óta egészen elenyésző. A múlt század első felében a nagy
arányszám az ismeretes társadalmi-gazdasági helyzet, kiszolgáltatottság mellett
annak az elég gyakori jelenségnek is következménye, hogy sok házaspár csak
a második, harmadik gyermek születése után kötött törvényes házasságot, s az
ezelőtt született gyermekeket utólag nem törvényesítették. A törvénytelen
gyermek névadásának kérdését nem lehet egységes szempont szerint megítélni.
Ezeknek az eseteknek előbb említett fajtáját, amikor a házasság szándéka
mindkét fél részéről kezdettől fogva megvan — s valami külső, legtöbbször
anyagi, okok miatt nem történhet meg a házasságkötés, egyáltalán nem sorol-
hatjuk a névadásnak ehhez a csoportjához, s a falu lakossága sem tekintette
annak.

A falu lakossága által is törvénytelennek ítélt eseteket három csoportba
oszthatjuk. Az első csoportba tartoznak azok az esetek, amelyekben a gyermek
anyjának reménye van a házasságra. Ilyenkor a névadás vagy a másik félre
való érzelmi hatás eszközének tekinthető, vagy a nyilvános rábizonyítás szándéká-
val történik. A gyermek ilyen esetben vagy az apa vagy az apai nagyapa, illetőleg
nagyanya vagy az apa leánytestvérének nevéet kapja. K. E. fia 1799-ben vélt
apja, Sz. Jánosnak a nevéet kapja. (Régebbi anyakönyveink feltüntették a
vélt apa nevéet is). 1933-ban A. R. lánya természetes nagyanyja K.-né nevéet
(*Anna*), F. M. fia 1942-ben apjának, S. *Ferenc*nek a nevéet kapja.

A második csoportba tartoznak azok az esetek, amelyekben a házasság reménytelennek látszik. Ilyen esetekben a legfőbb elv a feltűnés elkerülése. Ilyenkor a gyermek az anya családjából kap nevet, vagy az abban a korszakban leggyakoribb nevek valamelyikét kapja. G. A. lánya 1902-ben anyja nevét, *Annát*, T. E. fia pedig 1942-ben nagybátyja nevét, *Imrét* kapja, D. T. fiát pedig 1946-ban az általánosan használt *Istvánra* keresztelik.

A harmadik csoportba tartoznak azok az esetek, amelyekben az anya a vidéki lumpenproletáriátushoz tartozik: koldus, csavargó, cigány, családjából elzüllött, kitagadott leány. Lehetséges itt is az az eset, hogy a gyermek vélt apja nevét kapja; a Bécsből a faluba vetődött, szatócs családnál szolgáló B. R. fia vélt apja K. F. nevét, *Ferencet* kapja. Ezekben az esetekben azonban nagyon gyakran a keresztelő pap választ nevet, vagy az anya a különböző vidékeken való hányódásában megismert névanyagból választ gyermekének nevet, annál is inkább, mivel igazában nem tartozik bele a közösségbe, s így nem kötik ennek szokásai, konvenciói. Így, e két utóbbi szempont figyelembevételével, válik érthetővé, hogy az új nevek közül sok esik a törvénytelen gyermekek csoportjára. Tizenöt ezeknek a neveknek a száma (pl. *Augusztá, Benedek, Zsigmond, Orbán, Viktor, Angyalka* stb.) Ezek közül a nevek közül gyökeresedett meg, érthető okokból a falu névanyagában legkevesebb; mindössze egy: a *Zsigmond* név.

Végül meg kell emlékeznünk a névbabonák kérdéséről. Egyes nevekhez fűződő hiedelmeket, ómen jellegű nevet nem igen találunk, inkább egyes jelenségekhez kapcsolódó elnevezési névadási babonát. Általános az a szokás, hogy a kiskorában meghalt gyermek nevét a családban újra adják, ha azonban két azonos nevű gyermek is meghal ugyanabban a családban, a név a családon belül ómenné válik. „Minek kísértik az Istent“ — mondják, ha valaki harmadszor is ugyanazt a nevet választja.

A személyes és közvetlen kötöttségek, függőségek megszűntével, a patriarkális családi szerkezet bomlásával, a rétegződés élesebbé válásával az elnevezés egyre inkább a szülőkre korlátozódik, s ugyanakkor a keresztszülőknek gazdagabb rétegből való választása városi keresztszülő választásává módosul. A nevek hangulati tartalmának legfontosabb jellegmeghatározó összetevői a társadalmi és típusasszociációk. Ha ezek közül valamelyik a többi rovására uralkodóvá lesz, a név hangulatilag tartalom szempontjából telítetté válhat; ha pedig a gyakran használt nevekhez túlságosan sok, egymást kiegyenlítő, egymás hatását lerontó asszociáció tapad, a név hangulati tartalmát illetően a színtelenség érzetét keltheti. A közösség bővíteni igyekszik névanyagát, ha az addig használatos nevek hangulati tartalmát telítettnek vagy színtelennek érzi, s ezért alkalmatlannak azoknak a lélektani funkcióknak, igényeknek betöltésére, kielégítésére, amelyeknek egyik legfontosabb mozzanata a kívánt — társadalmi viszonylatokban megragadott, értelmezett — jellem, sors, életforma előre kijelölése, meghatározása. Éppen ez a mozzanat teszi érthetővé, hogy a falu parasztsága a múlt század végéig a praenobilisektől való kölcsönzéssel, rajtuk keresztül bővíti névanyagát a patriarkális szerkezetnek és szemléletnek megfelelően; a századvégtől azonban a kapitalizálódással, a polgárosulás igényével és irányzatával párhuzamosan a városi polgárság, pontosabban: kispolgárság felé fordul, hogy nyelv- és névbővítő törekvéseit kielégítse.

NÉMETH GÉZA

FÜGGELÉK

A hároméves periódusokba eső nevek táblázata

A név	Első elő- fordulása	1789—91	1809—11	1829—31	1849—51	1869—71	1889—91	1909—11	1929—31	1946—49
Adalbert	1792 : 1					1				
Alajos	1870 : 1					1				
András	1790 : 2	2	2	5	2	4	1	1		1
Angyalka	1871 : 1					1				
Anna	1789 : 5	5	11	19	14	1	5	6	5	2
Antal	1792 : 1		1	1		3	1	1	1	
Apolonia	1791 : 1	1						1		
Aranka	1947 : 1									1
Ádám	1790 : 1	1	5	2	2	1	2			
Ágnes	1794 : 1				3	4	1		1	
Ágoston	1841 : 1					1				
Balázs	1870 : 1					1				
Bálint	1795 : 1					2	1			
Béla	1855 : 1					2	4	3	2	2
Bertalan	1864 : 1						1			
Boldizsár	1790 : 1	1	1	2	1	2	5	4	4	2
Borbála	1789 : 2	11	4	2	3	1	1			
Csaba	1942 : 1									1
Edit	1947 : 2									2
Eleonóra	1849 : 1				1	2				
Elvira	1867 : 1							1		
Emmanuel	1805 : 1							1		
Emma	1848 : 1								2	
Ernő	1876 : 1							1		
Erzsébet	1789 : 4	12	7	8	5	4	13	3	3	3

Függelék folytatása

A név	Első elő- fordulása.	1789—91	1809—11	1829—31	1849—51	1869—71	1889—91	1909—11	1929—31	1946—49
Eszter	1841 : 1									1
Etelka	1847 : 1					1	1			
Éva	1789 : 1	5	1	1	2	1	3		2	1
Fáni	1889 : 1						1			
Ferdinánd	1897 : 1			1						
Ferenc	1789 : 3	14	7	8	5	4	3	3	3	2
Franciska	1811 : 2		2			1				
Fülöp	1865 : 1					1				
Gábor	1798 : 3	5			1	2	3	2		1
Gabriella	1930 : 2								2	
Géza	1866 : 1					2	2	3	2	1
Gizella	1865 : 1							1	1	
György	1790 : 2	5	8	3	1		2	1	1	
Gyula	1830 : 1			2	2	1	2	1	3	1
Hermin	1870 : 1					2				
Ignác	1790 : 2	2			2	2				
Ilona	1833 : 1					2	1	5	4	2
Irén	1870 : 1					1				1
Irma	1888 : 1							1	2	1
István	1789 : 2	6	4	4	3	4	1	7	2	2
Janka	1909 : 1									1
János	1789 : 7	12	23	14	11	7	4	1	2	1
Jenő	1866 : 1							1		1
Johanna	1794 : 1						1			
Jolán	1858 : 1						1		1	
Jozefa	1793 : 1			1	1					

Függelék folytatása

A név	Első elő- fordulása	1789—91	1809—11	1829—31	1849—51	1869—71	1889—91	1909—11	1929—31	1946—49
József	1789 : 1	14	12	9	6	1	1	4	2	1
Judit	1795 : 1					1			1	2
Julianna	1789: 1	5	12	4	5	3				1
Karoliná	1860 : 1						2			
Katalin	1789 : 5	10	11	4	3	1	1			3
Kálmán	1847 : 1				1	2	1	1	2	
Károly	1795 : 1			2	5	1	1	1		1
Klára	1790 : 1	1	1		1	3				
Lajos	1797 : 1				3	4	2	4	5	1
László	1789 : 1	1	2	1	3		3		2	2
Lenke	1910 : 1							1		
Lina	1889 : 2						2			
Lőrinc	1869 : 2					1	1			
Ludovica	1811 : 1		1							
Marcella	1811 : 1		1		2		1			
Magdolna	1789 : 1	1			1	1	3		1	1
Margit	1793 : 1					3		1	4	3
Marianna	1800 : 1		1							1
Mária	1790 : 1	2			6	4	3	10	9	8
Márta	1793 : 1			1		1				
Márton	1793 : 1						1	2		
Máté	1712 : 1				1					
Mátyás	1796 : 1							1		
Mihály	1789 : 1	5	6	3	5	2	1		1	
Miklós	1802 : 1									2
Monika	1870 : 1					1				

Függelék folytatása

A név	Első elő- fordulása	1789—91	1809—11	1820—31	1849—51	1869—71	1889—91	1909—11	1929—31	1946—49
Móric	1871 : 1					1				
Pál	1811 : 1		2	2		1		1		
Péter	1794 : 1			1			1			
Rozália	1790 : 1	1	2	12	3	8	2	4	1	3
Rózsa	1870 : 1					1	2	1		1
Sándor	1796 : 1				1	2	1	1		1
Seraphicus	1830 : 1			1						
Szidónia	1849 : 1				1		1			
Terézia	1790 : 2	3	2	7	15	3	4	2	5	
Tivadar	1909 : 1							1	1	
Valéria	1911 : 1							1	1	3
Vendel	1789 : 1	2	2		1		2			1
Veronika	1790 : 1	1				1				
Viktória	1820 : 1				1					
Vilma	1765 : 1					1	1			
Vince	1856 : 1					1				
Zsigmond	1814 : 1						1	2		
Zsófia	1836 : 1				1					
Zsuzsanna	1794 : 1		2	1						2